

Opgave 1 Gevoel en machine

Sinds de uitvinding van de camera zijn er honderden films gemaakt waarin robots, replicanten, robocops en terminators een hoofdrol spelen. Gemeenschappelijk aan al deze figuren is dat ze in meer of mindere mate gelijkenis vertonen met mensen, ook al bestaan ze helemaal of voor een deel uit materialen waaruit wij mensen niet bestaan. In een artikel over deze films schrijft Bianca Stigter het volgende:

tekst 1

“De kunstmatige mensen verlangen het meest naar het krijgen van een hart, zoals de bliken man in *The Wizard of Oz* al zei. Ze willen voelen, de mannen van staal en de vrouwen van plastic. Ze willen pijn hebben als ze zich bezeren, lachen als de zon schijnt, genieten van een ijsvogel die zulke mooie ijsvogels kan maken. Boven alles willen ze - hoe kan het anders? - de liefde leren kennen. In een laatste vertoon van op de borstklopperij kan de kijker deze mensen in spe zijn medeleven schenken. Hij kan ze als zichzelf zien.”

bron: Bianca Stigter in: Goud uit stro. Het menselijk lichaam als avontuur, 2002

Een antwoord op de vraag of ‘kunstmatige mensen’ en daarmee ook bepaalde machines kunnen verlangen en voelen, hangt af van de filosofische vooronderstellingen die ons denken bepalen.

In het denken van Descartes over de levende natuur wordt bijvoorbeeld uitgegaan van dieren als gevoelloze wezens. Over deze filosoof doet het verhaal de ronde dat hij bij een bezoek aan Leiden een hond op straat een schop gaf, omdat een hond volgens hem toch slechts een machine is. Kennelijk zijn machines en dieren die als zodanig worden opgevat niet in staat tot het hebben van gevoelens, zoals pijn, en kunnen mensen met een geest dat wel. Zoals bekend gaat Descartes uit van een sterke scheiding tussen geest en lichaam. Hij wordt daarom een ontologisch dualist genoemd.

- 2p 1 Leg uit waarom een dier volgens Descartes nooit pijn kan hebben zoals een mens dat wel heeft.

Verwerk in je antwoord twee argumenten van het ontologisch dualisme die de visie van Descartes ondersteunen.

Tegenwoordig wordt de opvatting van Descartes over dieren als gevoelloze machines niet meer ondersteund. Filosoof, onderzoeker op het gebied van robotica en dj Dylan Evans is het in ieder geval niet eens met het uitgangspunt van Descartes:

“Nu we weten dat het pijnmechanisme van mensen niet sterk verschilt van dat van andere diersoorten, doet het cartesische onderscheid tussen mensen als intelligente wezens en dieren als een soort machines onzinnig aan. Analooq hieraan zal de vraag of machines ‘echte’ of ‘valse’ emoties vertonen, in de toekomst aan betekenis verliezen.”

Evans baseert zijn argumentatie mede op de huidige stand van zaken in het wetenschappelijk onderzoek. Zo wordt tegenwoordig op basis van onderzoek algemeen aangenomen dat onze basisemoties geregeld worden door het limbische systeem, een onderdeel van de hersenen. Als je dit nog verder doortrekt, dan zijn emoties misschien wel op te vatten als identiek aan hersenprocessen. We noemen dit een materialistische identiteitstheorie.

- 2p 2 Leg uit wat het uitgangspunt van het ontologisch materialisme inhoudt. Geef vervolgens vanuit dit uitgangspunt aan waarom machines wel of niet menselijke emoties kunnen hebben.

Evans heeft forse kritiek op deze benadering van het materialisme. Volgens hem is het een tamelijk racistisch uitgangspunt om het verschil tussen mens en machine zo groot te maken. Racisme berust in dit verband op de denkfout dat bepaalde materiële eigenschappen automatisch andere eigenschappen uitsluiten. “Het zou wel eens net zo iets kunnen zijn als de houding van de eerste Europese kolonisten in Amerika: omdat de huid van de mensen daar een andere kleur heeft dan die van hen, konden de inboorlingen dus geen ziel hebben.”

- 4p 3 Welk argument tegen het ontologisch materialisme kun je herkennen in het bovenstaand citaat van Evans?

Maak daarbij duidelijk waarom dit argument aanleiding kan geven tot de opvatting dat machines juist wel emoties zouden kunnen hebben.

Eindexamen Filosofie havo 2004 - I

havovwo.nl

Evans is optimistisch over een toekomst met ‘voelende’ machines:

“Janet Kahn heeft een programma ontworpen dat op emotionele toon kan spreken. In het kader van een experiment voerde ze emotioneel neutrale zinnestjes in de computer in – zinnestjes als ‘Ik heb je naam in de krant gezien’ en ze gaf de computer daarna opdracht om ze zo uit te spreken dat ze verdrietig klonken.

Toen menselijke luisteraars moesten zeggen welke emotie de synthesizer uitdrukte, benoemde 91 procent het goed. Het programma was minder goed bij het uiten van andere emoties, maar mensen slagen er ook niet altijd even goed in om alleen met behulp van klank van hun stem een bepaalde emotie over te brengen.”

Naast de stem, zijn bijvoorbeeld ook gelaatsuitdrukkingen en lichamelijke bewegingen een onderdeel van emotioneel gedrag.

- 4p 4 Welke conclusie trekt het behaviorisme met betrekking tot het kunnen voelen van machines indien de behavioristen afgaan op de uiting van verdriet van de computer?
Leg daarbij uit, waarom in deze conclusie de keuze voor materialisme of dualisme niet relevant is voor de behavioristen.

De nadruk die het behaviorisme legt op het waarneembare gedrag is overgenomen door veel wetenschappers die letten op waarneembare en terugkerende patronen in het voelen en de emotionaliteit van mensen. Ook Ludwig Wittgenstein, hoewel zelf niet echt een behaviorist, is van mening dat gedrag het uitgangspunt moet zijn om mensen te begrijpen. “Een belangrijk onderdeel van dit gedrag is dat wij spreken en communiceren. We zeggen bijvoorbeeld dat we pijn hebben en we begrijpen ook wat de betekenis is van deze uitspraak, ook wanneer anderen het uitspreken. Dit leer je al op jonge leeftijd te doen: een kind heeft zich verwond en huilt; en dan spreken de volwassenen tegen hem en leren hem uitroepen en later zinnen maken.” (Ludwig Wittgenstein: Filosofische Onderzoekingen 245, 256-257)

- 4p 5 Leg uit waarom machines volgens Wittgenstein geen pijn kunnen hebben.
Verwerk in je antwoord hoe Wittgenstein de betekenis van woorden opvat.

De reeds geciteerde Dylan Evans denkt vrijuit over een mogelijke toekomst met emotionele machines:

tekst 2

“In de film Terminator verwerft de reusachtige computer Skynet zelfbewustzijn, en daarna probeert hij te voorkomen dat de mensen hem uitschakelen door een aantal militaire commandosystemen over te nemen en vervolgens raketten met kernkoppen te lanceren. Zal de ontwikkeling van emotionele computers leiden tot een strijd tussen mens en machine? En zo ja, wie zal die dan winnen? Misschien zullen robots in de toekomst niet langer ons speelgoed zijn, maar wij dat van hen.

We zouden dit grimmige lot kunnen vermijden door de computers zo te programmeren dat ze ons altijd gehoorzaam zijn. Zo zouden we bijvoorbeeld de drie wetten van de robotica kunnen programmeren in hun elektronische breinen, zoals Isaac Asimov in zijn vele robotverhalen heeft voorgesteld.

De drie wetten van de robotica luiden:

- 1 Een robot mag een menselijk wezen niet verwonden, noch door niet-handelen toelaten dat een menselijk wezen gewond raakt.
- 2 Een robot dient de opdrachten van menselijke wezens te gehoorzamen, behalve als deze in strijd zijn met de eerste wet.
- 3 Een robot dient zijn eigen bestaan te beschermen, zolang hij daardoor geen inbreuk maakt op de eerste of tweede wet.”

bron: Dylan Evans, *Emoties*, 2002

In de ethiek houdt men zich bezig met de vraag welke manieren van handelen goed zijn en wat moreel juist gedrag is. Het begrip ‘verantwoordelijkheid’ staat hierin centraal. Of je mensen verantwoordelijk acht voor hun daden of juist niet, heeft alles te maken met je visie op de vrije wil en het determinisme, een vraagstuk dat bijna alle filosofen wel heeft beziggehouden. Kun je als vrij wezen kiezen voor wat je doet of laat, of word je in je handelen bepaald door gevoel, natuur, eigenbelang en opvoeding, alsof je voorgeprogrammeerd en dus gedetermineerd bent?

- 2p 6 Zouden machines volgens Kant moreel verantwoordelijk kunnen handelen?

Eindexamen Filosofie havo 2004 - I

havovwo.nl

“Veel mensen denken dat computers altijd voorspelbaar zullen zijn, omdat ze niets anders doen dan een programma afwerken. Dezelfde idee leidt diezelfde mensen ertoe om zonder meer te stellen dat computers nooit emoties zullen kunnen ontwikkelen. Zelfs als we slimme software ontwerpen die een computer in staat stelt om emotioneel gedrag na te apen, dan zullen dat toch geen *echte* emoties zijn, zeggen ze, want de computer zal niet onvoorspelbaar zijn, zoals wél het geval is met wezens die *echte* emoties kennen.”

bron: Dylan Evans, Emoties, 2002

- 3p 7 Welk standpunt zal een dualist innemen en welk zal een materialist innemen over de vraag of computers ooit echte emoties zullen hebben?
Geef vervolgens aan welke van de twee standpunten jouw voorkeur heeft.